

יסודות סוכה

שיעור ראשון

שיעור פתיחה: סוכה – דירה או קדושה?

מקורות

- א. שמות כג, יד-יז; שמות לד, יח-כג; ויקרא כג, לג-מד; במדבר כט, יב-לט; דברים טז, יג-יז
- ב. גמ' סוכה יא: "כי בסכות הושבת... ממש עשו להם"
- ג. רשב"ם ויקרא כג, מג; רמב"ן, שם
- ד. טור או"ח סי' תרכה
- ה. פירוש הגר"א לשיר השירים א, ד "סוכות שהוא זכר... סוכות בט"ו בתשרי"
- ו. גמ' סוכה ט. "דאמר רב ששת... אף סוכה לה'; תוס' שם, ד"ה מנין; רש"י לז: ד"ה אסור
- ז. מאירי ביצה ב. ד"ה וצריך אתה
- ח. רשב"א ביצה ל: ד"ה אביי ורביא "ועוד קשיא לי... דעלמא הן"

רשב"ם ויקרא פרק כג פס' מג

'למען ידעו דורותיכם' וגו' - פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש. וזה טעמו של דבר: 'חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך' - באספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך נתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון: 'וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן' וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? 'כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו' ואכלת ושבעת וגו', ורם לבבך ושכחת את ה' וגו', ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל'. ולכך יוצאים מבתיכם מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתיים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הק' את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיים מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

רמב"ן, שם

כי בסכות הושבתי את בני ישראל - ענני כבוד, לשון רש"י. והוא הנכון בעיני על דרך הפשט, כי צוה שידעו הדורות את כל מעשי ה' הגדול אשר עשה עמהם להפליא ששכן אותם בענני כבודו כסוכה, כענין שנאמר 'וברא ה' על כל מכוון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסוכה תהיה לצל יומם מחרב' וגו'. ומפני שכבר פירש שענן ה' עליהם יומם ועמוד האש בלילה, אמר סתם 'כי בסכות הושבתי', שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליהם. והנה ציוה בתחילת ימות החמה בזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו, וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת ימות הגשמים. ועל דעת האומר סכות ממש עשו להם, החלו לעשותן בתחילת החרף מפני הקור כמנהג המחנות, ולכן צוה בהן בזמן הזה. והזכרון, שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה, והשם היה עמהם לא חסרו דבר.

טור או"ח סי' תרכה

'בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם וגו'. תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים, וכן הרבה מצות, לפי שהוא דבר שראינו בעינינו ובאזנינו שמענו ואין אדם יכול להכחישנו, והיא המורה על אמיתת מציאות הבורא יתעלה שהוא ברא הכל לרצונו והוא אשר לו הכח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות בהן כרצונו ואין מי שיאמר לו מה תעשה כאשר עשה עמנו בהוציא אותנו מארץ מצרים באותות ובמופתים. והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו שהקיפן בהם לכל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו. ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך, ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה, בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה.

פירוש הגר"א לשיר השירים פרק א פס' ד

סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבנין המשכן כידוע. ובוזה יתורץ מה שהקשו, למה אנחנו עושים סוכות בתשרי, כיון שהוא נגד היקף ענני כבוד היה ראוי לעשות בניסן, כי בניסן היה תחילת היקף עננים. אבל נראה לפי שכשעשו את העגל נסתלקו העננים, ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות משכן, ומשה ירד ביום הכיפורים ובמחרת יום הכיפורים 'ויקהל משה' וציווה על מלאכת המשכן, וזה היה ב"א תשרי, וכתב 'וזה הביאו עוד נדבה בבוקר בבקר', הרי י"ג תשרי, ובי"ד תשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ומשקל, ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני הכבוד. ולכן אנו עושין סוכות בט"ו בתשרי.

מאירי ביצה ב: ד"ה וצריך אתה לידע

וצריך אתה לידע שהמוקצה הוא שם כללי לכל אוכל שאכילתו מוקצת מדעתו של אדם ושלא היה דעתו על אותו דבר מערב יום טוב. ועקר אסורו יצא לנו בכל המוקצים מאחד הנקרא מוקצה למצותו, כגון נויי סוכת מצוה שלא התנה עליהן בין השמשות, וכגון אתרוג של מצוה לאכילה והדס של מצוה להריח, וכגון עצי סוכה להנאה. ומוקצה זה יצא לנו ממה שנאמר בתורה 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים לה' – 'מה חג לה' אף סוכה לה', מלמד שכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה. והוא שעצי סוכה אסורין כל שבעה, ואפילו נפלה עצי אסורין מתורת מוקצה, ואפילו היה חולו של מועד שאין בו מוקצה מחמת סתירת אהל מכל מקום יש בה מוקצה מצד המצוה, והוא הנקרא מוקצה למצותו. ואם נפלה ביום טוב אסורין עצי מתורת מוקצה למצותו ומוקצה לאיסורו, ר"ל מחמת סתירת אהל. ומכאן נאסרו כל המוקצין, הן מחמת חסרון כיס הן מחמת איסור ומחמת מיאוס ואחרים מלבד אלו, שכל שאדם מסיח דעתו ממנו שלא לאכלו באותו זמן מחמת איזו סבה שיתיאש ממנו נקרא מוקצה, שהמוקצה הוא שם כללי לכל אוכל שאין דעתו של אדם עליו עכשו, והוא נחלק לענינים רבים ודיניהם ארוכים מאד.

רשב"א ביצה ל: ד"ה אביי ורבא

ועוד קשיא לי, הא דקיימא לן דסוכת גנב"ך וסוכת רקב"ש דכשירה, למה חילא עליה קדושה כל ז', וכי מפני שנכנס זה שם ואכל שם פעם אחת או ישן שם תחול עליה קדושה כל ז' והיא לא נעשית לשם קדושת סוכה?! ואפשר דסוכת גנב"ך ורקב"ש כסוכה דעלמא הן.

בשעה טובה אנו מתחילים את סדרת שיעורי 'יסודות סוכה'. בשיעור זה, המהווה מעין שיעור פתיחה, נעסוק בטיבו של החג ובמהותה של מצות הסוכה.

חג הסוכות מוזכר בתורה חמש פעמים: בפרשת משפטים [שמות כג, טז], בפרשת כי תשא [שמות לד, כב], בפרשת אמור [ויקרא כג, לג-מג], בפרשת פינחס [במדבר כט, יב-לד] ובפרשת ראה [דברים טז, יג-יז].

בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא הוא מוזכר כ"חג האסיף":

וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה, וחג האסוף בצאת השנה באסוף את מעשיך מן השדה. [שמות כג, טז]

וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים, וחג האסיף תקופת השנה. [שמות לד, כב]

בפסוקים אלו אין זכר למצות סוכה, ונראה שהחג ביסודו הוא חג חקלאי: שמחת האסיף והודאה על כך לפני ה'.

לעומת זאת, בפרשת אמור נאמר:

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל לאמר, בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'. ביום הראשון מקרא קדש, כל מלאכת עבדה לא תעשו. שבעת ימים תקריבו אשה לה', ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו. [ויקרא כג, לד-לו]

בכתובים אלו החג מוגדר כ"חג הסוכות", ואין בהם זכר להיבט חקלאי כלשהו.

לאחר מכן מופיעים פסוקים החותמים את פרשיית המועדות¹:

אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש, להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו. מלבד שבת ה', ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו לה'. [שם, לז-לח]

ולאחריהם התורה שבה ועוסקת בחג זה:

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים, ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון. ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל, ושמתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה, חקת עולם לדתיתכם בחדש השביעי תחגו אתו. [שם, לט-מא]

כתובים אלו מתארים את החג – בדומה לתיאורו בפרשות משפטים וכי תשא – כחג חקלאי הקשור לאסיף ("באספכם את תבואת הארץ"), ורק בהם מופיעה מצות ארבעת המינים.

בסיום הפרשייה התורה חוזרת לעסוק במצות סוכה:

בסכת תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכת. למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, אני ה' אלהיכם. [שם, מב-מג]

בפשטות, פסוקים אלו הם המשך של חלקה הראשון של הפרשייה, העוסקת ב"חג הסוכות", ובהם מפרטת התורה את טעמה של מצות הסוכה – "למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים"². על פי זה, מצות סוכה קשורה לזיכרון הסוכות שהיו לעם ישראל בזמן שהותם במדבר.

נמצא, אם כן, כי בפרשות משפטים וכי תשא החג מוצג כחג חקלאי בלבד. לעומת זאת, בפרשת אמור הוא מוצג באופן כפול: הן כחג בעל משמעות חקלאית והן כחג בעל משמעות היסטורית;

¹ שכן סוכות הוא החג האחרון מחגי השנה.

² כן מבאר הרב יואל בן נון [זכור ושמור עמ' 62-63].

כאשר מצות ארבעת המינים נובעת ממשמעותו החקלאית של החג ("חג האסיף"), ואילו מצות הסוכה נובעת ממשמעותו ההיסטורית ("חג הסוכות")³.

דברים אלו מבארים יפה את אזכורי החג שבפרשת משפטים, כי תשא ואמור. אמנם, התורה מצווה על חג הסוכות גם בפרשת ראה, ופרשייה זו מאירה באופן אחר את מצות הסוכה:

חג הסוכה תעשה לך שבעת ימים, באספך מגרנך ומיקבך. ושמחת בחגך, אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. שבעת ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה', כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידך והיית אך שמח. שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ולא יראה את פני ה' ריקם. איש כמתנת ידו, כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך.
[דברים טז, יג-יז]

פרשייה זו קושרת את החג לאסיף – "באספך מגרנך ומיקבך"⁴, ועם זאת היא מגדירה את החג כ"חג הסוכות"⁵.

הרב מרדכי ברויאר [פרקי מועדות עמ' 572] מוכיח מכך שלא כהבנה דלעיל, על פיה הסוכה היא בעלת משמעות היסטורית ולא משמעות חקלאית. לכן, לטענתו, גם מצות הסוכה נובעת מאופיו החקלאי של החג, ויש לבאר את טעמה על פי דרכו של הרשב"ם:

'למען ידעו דורותיכם' וגו' – פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש. וזה טעמו של דבר: 'חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך' – באספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון: 'וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן' וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? 'כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו' ואכלת ושבעת וגו', ורם לבבך ושכחת את ה' וגו', ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל'. ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הק' את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

[רשב"ם ויקרא כג, מג]

לדברי הרשב"ם, זכירת הסוכות שבמדבר אינה מגמה בפני עצמה, אלא זהו חלק מ"חג האסיף" – בשעה בה האדם אוסף את פירותיו, אוצרותיו מלאים וליבו שמח, יש חשש גדול שהוא יגיע לידי גאווה ושכחת ה'. לשם כך מצווה ה' את האדם בימי חג האסיף לשבת בסוכה. כך יזכור האדם את הימים בהם היה חסר כל, יושב בסוכה במדבר ללא ארץ ונחלה, ועל ידי זה יזכור את חסדי ה' וידע שהוא הנותן לו כוח לעשות חיל⁶.

³ הרב יואל בן נון [בספרו 'זכור ושמור' עמ' 52] מפתח טענה זו וכותב: "לפי פשוטם של כתובים מדובר בשני חגים שונים החלים במועד אחד, שלכל אחד מצווה המיוחדת לו". הרב יואל בן נון [שם, עמ' 155] מביא ראיה לכך מקרבנותיו הכפולים של חג הסוכות: שני אילים וארבעה עשר כבשים, דבר המלמד ש"לא חג אחד לפנינו, כי אם שני חגים". [גם הרב מרדכי ברויאר [פרקי מועדות עמ' 570-571] מציע שלחג הסוכות שני פנים: חקלאי והיסטורי, אך בהמשך דבריו הוא חוזר בו מהבנה זו מחמת הכתובים בפרשת ראה; דבריו יובאו להלן].

⁴ הרב מרדכי ברויאר [שם, עמ' 570 ועמ' 522] כותב שכן עולה גם מהשמחה המתוארת בכתובים אלו, הקשורה לשמחת האסיף.

⁵ ניתן לראות שפרשייה זו מרחיבה את מצות עלייה לרגל בשלושת הרגלים, המופיעה בפרשות משפטים וכי תשא, אך היא מחליפה את שמו של החג – מ"חג האסיף" ל"חג הסוכות".

⁶ כעין זה כותב הרמב"ם במורה הנבוכים [ג, מג].

הרשב"ם אומר את דבריו בביאור הכתובים בפרשת אמור. מכאן שהוא חולק על דברינו דלעיל מעיקרם, ולהבנתו חג הסוכות הוא בעל אופי חקלאי בלבד, והזיכרון ההיסטורי של הסוכה משתלב במשמעותו החקלאית של החג. אמנם, ניתן להציע כי אכן לחג יש שתי זהויות: חג היסטורי וחג חקלאי, ולמצות סוכה עצמה אופי כפול: בפרשת אמור היא מוצגת כעומדת ביסוד החג ההיסטורי – זיכרון הסוכות שבמדבר, ובפרשת ראה היא מוצגת כחלק מהחג החקלאי – "חג הסכת תעשה לך שבעת ימים, באספך מגרנך ומיקבך"⁷.

הבנה זו, כי זיכרון הסוכות שבמדבר מהווה מגמה בפני עצמה, דורשת ביאור: מהי החשיבות והמשמעות של מאורע זה, שזכרונו מחייב לשבת בסוכות בכל שנה?

הרשב"ן כותב בביאור טעם המצוה:

שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה, והשם היה עמהם לא חסרו דבר. [רשב"ן ויקרא כג, מג]

לדבריו, זיכרון הסוכות שבמדבר מלמד על השגחת ה' עלינו מכל פגעי המדבר.

כעין דבריו כותב רבנו בחיי:

מפני זה נצטוינו לעשות סכות דוגמתן, כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות הסוכות גודל מעלתן של ישראל במדבר שהיו הולכים עם כווד האנשים והנשים והטף במקום שהוא אשר אין בטבע האדם לחיות בו. [רבנו בחיי, שם]

לפי דבריהם, מגמת חג הסוכות היא העצמת האמונה בהשגחת ה' ואהבתו את ישראל.

דברים אלו אמורים לפי השיטה שהסוכות האמורות בכתוב הן "סוכות ממש". אמנם נחלקו בכך התנאים:

'למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים' – רבי אליעזר אומר: סוכות ממש היו. רבי עקיבא אומר: בסוכות ענני כבוד היו.

[ספרא אמור פרק יז הל' יא]

רבי אליעזר סובר ש"סוכות ממש היו", ואילו רבי עקיבא חולק וסובר ש"בסוכות ענני הכבוד היו"⁸.

הלבוש כותב בביאור שיטת רבי עקיבא:

והוקשה לרז"ל... מאי רבותיה שהושיבם בסוכות, מאי נפקא מינה אם ישבו בסוכות או באהלים שהקפיד עליהם הכתוב כל כך לצוות מצות הסוכה לזכר. ותירצו, שלא סוכות ממש רצה הכתוב, אלא דבר נסיי היה שהשגיח עליהם ביציאת מצרים ועשה להם דבר נס, ולכך ציווה במצות סוכה לזכור הנס. ומהו הנס שנקרא בשם סוכה? והם ענני כבוד שהקיפן בהן במדבר לבל יכה אותם שרב ושמשי ושיגנו עליהם מן האורבים, לכך ציוונו לעשות סוכות ולישב בהן שבעת ימים, שהם כוללים כל ימי השבוע, ורומזים כל הזמנים לזכור נוראותיו ונפלאותיו בכל הזמנים. [לבוש או"ח סי' תרכה סעי' א]

לפי דבריו, מקורה של שיטת רבי עקיבא הוא בתמיהה דלעיל, מדוע התורה מצווה לעשות זכר לסוכות שבמדבר. כדי ליישב קושי זה, רבי עקיבא מפרש שהסוכות הן 'ענני הכבוד' שליוו את ישראל במדבר, וכך מצות סוכה באה כדי שנזכור לדורות את נפלאותיו ונוראותיו של הקב"ה⁹.

⁷ כעין זה מבאר הרב יואל בן נון [זכור ושמור עמ' 161-162].

⁸ מחלוקת זו מובאת גם בגמרא [סוכה יא]: בהיפוך שיטות התנאים.

⁹ דברי הלבוש מבוססים על דברי הטור [שם].

על פי דבריו, אין הבדל עקרוני בין שתי השיטות. לפי שתיהן מצות סוכה באה להזכיר את חסדי ה', השגחתו ואהבתו את ישראל, והמחלוקת היא רק האם הזיכרון הוא של השמירה הטבעית המתבטאת ב"סוכות ממש", או של השמירה הניסית שבענני הכבוד. אמנם, ניתן להבין את מחלוקת התנאים באופן עקרוני יותר: לפי רבי אליעזר ש"סוכות ממש", סוכות הוא אכן חג ההשגחה. אולם, לפי רבי עקיבא ש"ענני הכבוד היו", סוכות אינו רק חג ההשגחה, אלא חג השראת השכינה – חג בו מציינים את השכינה השורה בישראל, שהייתה נוכחת במדבר באופן גלוי בענני הכבוד שהקיפו את מחנה ישראל.

הבנה זו עולה מדברי הגר"א בפירושו לשיר השירים:

סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבניין המשכן כידוע. ובזה יתורץ מה שהקשו, למה אנחנו עושים סוכות בתשרי, כיון שהוא נגד היקף ענני כבוד היה ראוי לעשות בניסן, כי בניסן היה תחילת היקף עננים. אבל נראה לפי שכשעשו את העגל נסתלקו העננים, ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות משכן, ומשה ירד ביום הכיפורים ובמחרת יום הכיפורים 'ויקהל משה' וציוה על מלאכת המשכן, וזה היה ב"א תשרי, וכתב 'והם הביאו עוד נדבה בבוקר בבקר', הרי י"ג תשרי, וב"ד תשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ומשקל, ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני הכבוד. ולכן אנו עושין סוכות בט"ו בתשרי.

[פירוש הגר"א לשיר השירים א, ד]

לפי דבריו, חג הסוכות מבטא את השראת השכינה בישראל, גם לאחר החטא, שהתבטאה בחזרת ענני הכבוד בט"ו בתשרי לאחר חטא העגל. ואם כן, קיים קשר הדוק בין חג סוכות ליום הכיפורים: יום הכיפורים הוא יום מחילת העוונות, וסוכות הוא זמן חידוש השראת השכינה שלאחר החטא¹⁰.

הרב לייב מינצברג, בספרו 'בן מלך', מבאר על פי הגדרה זו את הקדושה הקיימת בסוכה:

דאמר רב ששת משום רבי עקיבא: מנין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה? תלמוד לומר 'חג הסוכות שבעת ימים לה'. ותניא, רבי יהודה בן בתירה אומר: כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה, שנאמר 'חג הסוכות שבעת ימים לה' – מה חג לה' אף סוכה לה'. [סוכה ט.]

רבי עקיבא לומד שעצי סוכה אסורים בהנאה כל שבעה, ומקור הדין בכתוב "חג הסוכות שבעת ימים לה" – "כשם שחל שם שמים על החגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה".

הרב מינצברג כותב כי דין זה נובע מכך שהסוכה היא זכר לענני הכבוד¹¹:

ומטעם זה יבואר הא דחל דין קדושה על הסוכה... והוא ענין נפלא שלא נמצא כן בשום מצוה. בשום מצוה לא חל דין קדושה על המצוה. ולא מצאנו בחפצא דמצוה, אלא דין כבוד שלא יהיו בזויות עליו... אלא הביאור בזה, משום שחלות קדושה זו, היא עצמה ענין המצוה בסוכה. כלומר. שכל מצוות הסוכה באה לסמל את מקום ובית ה'. כשם שענני הכבוד היו מחיצה של שמימיות, של כבוד ה'. ובזה ראו את השראת השכינה בתוכם, כמלך היושב בתוך עמו ומביאם אל מקומו. כך הסוכה באה לזכר ולציון מצב זה, חל עליה שם שמים, ונצטוונו לשבת במחיצת קודש זו... ודווקא באופן זה שחל שם שמים עליו מעין הקדש, כך היא המצווה לדור בה. לדור בדירה ששם שמים חל עליה. דווקא באופן זה מתבטא הענין

¹⁰ ניתן למצוא רמז לקשר בין סוכות לראש השנה וליום הכיפורים בכתובים עצמם. הציווי על ראש השנה [ויקרא כג, כד] פותח: "...בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון". לאחר מכן, הציווי על יום הכיפורים [שם, כז] פותח: "אך בעשור לחדש השביעי הזה", וכעין זה פותח גם הציווי על חג הסוכות [שם, לד]: "...בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה". ניתן ללמוד מכך שחג הסוכות קשור לראש השנה וליום הכיפורים שקדמו לו. [ואכן, בהמשך הפרשייה [שם, לו], בתיאור "חג האסיף", התורה מתנסחת בלשון שונה: "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם", כאן לא מופיע קשר בין חג לראש השנה וליום הכיפורים. על פי האמור, קיים קשר בין ההיבט הראשון, ההיסטורי, של החג לראש השנה וליום הכיפורים, אך לא קיים קשר בינם לבין ההיבט השני, החקלאי, של החג; ההיבט החקלאי קשור למערכת של שלושת הרגלים ולא למערכת של חגי תשרי].

¹¹ הדברים מתאימים לגרסת הספרא, שרבי עקיבא, שדין זה נאמר בשמו, הוא האומר ש"בסוכות ענני הכבוד היו". אולם, כאמור, בגמרא מובא שדווקא רבי עקיבא הוא הנוקט ש"סוכות ממש", ואכמ"ל.

של 'בסוכות הושבתי את בני ישראל', ענני כבודו של ה'. לא רק שנתן להם מחסה והגנה וסיפק כל צרכיהם, אלא שנטלם אצלו, הסתירם בסתר כנפיו וחסו תחת ענניו.

[בן מלך - חג הסוכות, עמ' כ-כא]

הרב מינצברג טוען, כי הסוכה היא מעין 'ענני הכבוד' – דירה ששם שמים חל עליה. כך, המצוה היא לשבת בשבעת ימי החג 'תחת כנפי השכינה' – בסוכה¹².

דברים אלו מבוססים על שתי הנחות:

- א. הקדושה שחלה על הסוכה היא קדושה ממשית, הנובעת מכך שהסוכה היא מעין 'ענני הכבוד'.
- ב. קדושת הסוכה אינה מחילה איסורי הנאה בלבד, אלא היא מהווה גדר במצות סוכה: המצוה היא לשבת בסוכה שיש בה קדושה. ולפי זה, היושב בסוכה שלא התקדשה לא יצא ידי חובתו.

שתי הנחות אלו אינן מוסכמות.

ההנחה הראשונה תלויה במחלוקת הראשונים ביחס בין קדושת הסוכה לבין דין 'הוקצה למצוותו'.

תוספות מקשים על סתירה הקיימת בעניין זה, האם האיסור הוא מדאורייתא משום ש"חל שם שמים על הסוכה" או מדרבנן משום שהוקצה למצוותו:

מנין לעצי סוכה שאסורים כל שבעה – משמע דאסירי מדאורייתא ודרשה גמורה היא, מדפריך 'והא קרא להכי הוא דאתא', ותימה, דבפרק כירה משמע שהוא מדרבנן, דמייתי התם ראייה דרבי שמעון אית ליה גבי נר מתוך שהוקצה למצותו הוקצה לאיסורו מהא דתניא דאין נוטלין עצים מן הסוכה ביום טוב ורבי שמעון מתיר, ושויין בסוכת החג בחג שהיא אסורה. ובפרק המביא כדי יין מייתי דרשה דהכא, ואפילו הכי משמע התם בסוף שמעתין דלא אסירא אלא מטעם מוקצה, דקאמרין 'עצי סוכה דחיילא קדושה איתקצאי לשבעה'.

[תוס' סוכה ט. ד"ה מנין]

תוספות מתרצים:

ויש לומר, דהאי דאסור מדאורייתא היינו בעודה קיימת אסור ליטול ממנה עצים, אבל משנפלה דבטלה מצותה לא אסירא אלא מדרבנן.

[שם]

לדבריהם, קיימים שני איסורים שונים:

- א. איסור דאורייתא, הנובע מקדושת הסוכה, התקף בסוכה קיימת.
- ב. איסור דרבנן, הנובע מכך שהוקצה למצוותו, התקף גם בסוכה שנפלה.

לעומתם, רש"י כותב ביחס לאיסור הרחת הדס של מצוה:

אסור להריח בו - דגמרין מסוכה, דילפינן בפרק קמא דחל שם שמים על עצי סוכה ליאסור בהנאה כל שבעה, הואיל והוקצו למצוה.

[רש"י סוכה לז: ד"ה אסור להריח]

מבואר בדבריו כי איסור הנאה מעצי סוכה הוא משום שעצים אלו הוקצו למצוה. מדבריו אלו עולה, שהדרשה המלמדת ש"חל שם שמים על הסוכה" אינה מלמדת שהסוכה נחשבת ל'חפצא של קדושה', אלא היא מלמדת דין כללי: הייחוד למצוה מחיל איסור הנאה לצרכים אחרים.

¹² ההגדרה שסוכה אינה רק מעשה מצוה אלא יש בה קדושה, מופיעה בדברי החוות יאיר [סי' רה] הכותב שמחמת קדושת הסוכה תלמידי חכמים מתעסקים בעצמם בסוכה, ואין בזה משום 'זקן ואינה לפי כבודו': "ובזה נתישב קצת על שתלמידי חכמים וגדולי הדור מטפלין בעצמן בעשיית סוכה אף ברשות הרבים ובחצר המפולש, וכך ראוי להסך וכן כתב מהר"ל שמצא מהר"ם עוסק בעשיית סוכתו, מפני שסוכה קצת קדושה יש בה, כמ"ש רז"ל שחל שם שמים על הסוכה כל שבעה כשם שחל על החגיגה". ועי' עוד בדברי המשנה ברורה [תרלט, ב]: "ולפי שקדושת הסוכה גדולה מאוד ראוי למעט בה בדברי חול ולדבר בה כי אם קדושה ותורה, וכל שכן שיהיה זהיר מלדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דיבורים האסורים".

הבנה זו מפורשת בדברי המאירי:

וצריך אתה לידע שהמוקצה הוא שם כללי לכל אוכל שאכילתו מוקצית מדעתו של אדם ושלא היה דעתו על אותו דבר מערב יום טוב, ועיקר אסורו יצא לנו בכל המוקצים מאחד הנקרא **מוקצה למצותו**, כגון נויי סוכת מצוה שלא התנה עליהן בין השמשות, וכגון אתרוג של מצוה לאכילה והדס של מצוה להריח, וכגון עצי סוכה להנאה. **ומוקצה זה יצא לנו ממה שנאמר בתורה 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים לה' – 'מה חג לה' אף סוכה לה'**, מלמד שכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה, והוא שעצי סוכה אסורין כל שבעה'.¹³ [מאירי ביצה ב. ד"ה וצריך אתה]

גם ההנחה השנייה דלעיל אינה מוסכמת. האבני נזר [אר"ח סי' תנט אות יג] מביא את דברי תלמידו, בעל החלקת יואב, "שאינו יוצא אלא אם כן נתקדשה הסוכה". האבני נזר [שם, אות יג-טו] חולק ומביא ראיות שונות שניתן לצאת ידי חובה גם בסוכה שאין בה קדושה.

מדברי הרשב"א עולה כשיטת האבני נזר:

ועוד קשיא לי, הא דקיימא לן דסוכת גנב"ך וסוכת רקב"ש דכשירה, למה חילא עליה קדושה כל ז', וכי מפני שנכנס זה שם ואכל שם פעם אחת או ישן שם תחול עליה קדושה כל ז' והיא לא נעשית לשם קדושת סוכה?! ואפשר דסוכת גנב"ך ורקב"ש כסוכה דעלמא הן.

[רשב"א ביצה ל: ד"ה אביי ורבא]

הרשב"א מסתפק כיצד סוכת גנב"ך ורקב"ש – שהגמרא [ח:] אומרת שהיא כשרה – מתקדשת, על אף שלא נעשתה לשם מצוה. הרשב"א מציע שסוכות אלו אכן אינן מתקדשות. מבואר בדבריו כי הקדושה אינה תנאי בקיום המצוה, וניתן לצאת ידי חובה גם בסוכה שאין בה קדושה.

בדברי הכלי חמדה מובא חידוש גדול בעניין זה:

לולי דמסתפינא הייתי אומר כיון דכתיב בתורה הקדושה תרי קראי, חד קרא 'חג הסוכות תעשה לך' וחד קרא 'חג הסוכות שבעת ימים לד', דמזה ילפינן דעצי סוכה אסורין, ומעתה יש לומר דהרשב"א ז"ל מודה דמצות סוכה הנאמר בקרא ד'חג הסוכות שבעת ימים לד' אינו מקיים בסוכת גנב"ך, אמנם הקרא ד'חג הסוכות תעשה לך', מקיים גם בכל סוכה, כיון שיוצא מדירת קבע ודר בדירת עראי, מקיים המצוה דחג הסוכות תעשה לך.

[כלי חמדה מילואים פרשת אמור אות ו]

לדבריו, היושב בסוכה שאין בה קדושה מקיים את הכתוב "חג הסוכות תעשה לך", אך אינו מקיים את הכתוב "חג הסוכות שבעת ימים לה", המלמד שהסוכה צריכה להיות קדושה לה'.

נראה להתאים את חידושו עם דברינו דלעיל במהותה של הסוכה לפי הפרשיות השונות. פרשת אמור מלמדת על מצות ישיבה בסוכה שהיא כעין 'ענני הכבוד'. סוכה זו צריכה להיות קדושה, והיושב בסוכה שאין בה קדושה אינו מקיים את המצוה האמורה בפרשייה זו. לעומתה, פרשת ראה מלמדת על מצות ישיבה בסוכה מחמת האסיף – ישיבה בדירת עראי הגורמת לאדם ענווה והמזכירה לו את חסדי ה'. מצוה זו מתקיימת בכל דירת עראי, גם כאשר לא נעשתה לשם מצוה ולא חל עליה שם שמים.

בעזרת ה' נעסוק בשיעור הבא בהגדרה מהי הסוכה – הסכך או הדפנות?

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

¹³ יש להוסיף, כי גם אם לא מקבלים שיטה זו, ניתן להבין שההיקש מלמד על איסור בעלמא, אך לא על קדושה ממשית הקיימת בסוכה. [כן עולה מדברי הט"ז [אר"ח תרלה, ג], וע"ע עונג יום טוב [סי' מט] ואבני נזר [אר"ח סי' לד אות יח], ואכמ"ל].